

Nr 665

Av herr Jansson m. fl., om överförande i statlig ägo av privatägd krigsmaterielproduktion.

Genom ett TV-program och en riksdagsinterpellation under hösten 1965 kom den svenska vapenexporten att få stor aktualitet, sedan det blivit känt att Sverige levererat krigsmateriel till bl. a. Sydafrika, Angola, Portugal, Spanien, Venezuela, Kongo, Pakistan och Indien. Särskilt exporten av svensk krigsmateriel till länder där konflikter eller inbördeskrig eller regelrätta internationella konflikter pågick, såsom i fallet Pakistan—Indien, kom att utsättas för stark kritik.

Vid en av svenska fredsorganisationer anordnad »fredsriksdag» gjordes ett uttalande till regeringen, i vilket det bl. a. heter:

Vid upprepade tillfällen har på senaste tiden visat sig att svenska vapen kommit till användning i konfliktsituationer på olika håll i världen — i Dominikanska republiken, i den pakistansk-indiska konflikten och på andra håll.

Fredsriksdagen anser att den svenska vapenexporten varken bidrar till freden i världen eller utgör ett stöd för några av de principer som vi säger oss vilja tillämpa på det internationella planet. Den ekonomiska vinningen av denna hantering bör ej få motivera dess fortsättande.

Fredsriksdagen hemställer därför till den svenska regeringen att snarast se till att den svenska vapenexporten stoppas.

I samband med krigsmaterielexporten kom också frågan om krigsmaterielindustriens ägandeförhållanden och vinstintressen upp till debatt. Sverige hör till de länder som har en betydande krigsmaterielindustri, och huvudparten av denna är privatägd. Att under nuvarande svenska förhållanden och med den statliga kontroll som äger rum när det gäller krigsmaterielproduktion göra jämförelser med den ödesdiga roll som den privata krigsmaterielindustrien spelat i folks och staters liv torde inte vara relevant. Å andra sidan torde ett permanent spänningsförhållande existera mellan de enskilda vinstintressen som är förenade med denna produktion och vad som är av allmänt samhällligt intresse.

Under de senaste årtiondena har frågan om krigsmaterielindustriens ställning varit föremål för behandling i riksdagen. Då regeringen i november 1932 tillsatte en krigsmaterielberedning, anförde dåvarande statsministern Per Albin Hansson till statsrådsprotokollet bl. a.:

Det synes erforderligt, att, oavsett huruvida en internationell konvention kunde åvägbringas under den närmaste tiden eller icke, vi för egen del

vidtoge sådana åtgärder, att fullständig statlig kontroll erhöles över den svenska produktionen av krigsmateriel. Att till äventyrs enskilda ekonomiska intressen därvid måste lida intrång kunde ej få vara ett avgörande hinder för anordningar, som ur synpunkten av en riktig fredspolitik påkallades.

Vid en senare behandling av denna fråga i riksdagen, i januari 1935, framhöll dåvarande handelsministern bl. a. följande:

Det ligger i sakens natur att en industri, vars välstånd är beroende av staternas rustningar, skall vara i hög grad intresserad av att rustningspolitiken fullföljes i världen. Talrika vittnesbörd hava framkommit om det inflytande, som de mäktiga företagen inom denna produktionsgren kunnat utöva i olika länder till förfång för försöken att hejda rustningarna och åstadkomma internationella uppgörelser om begränsning och minskning därav.

Även om det existerar en statlig kontroll över den svenska krigsmaterielproduktionen, liksom över vapenexportens omfattning och dirigering, vore ett statligt ägande av denna industri ett samhällsintresse. Genom att göra all krigsmaterielproduktion statlig skulle nuvarande spänningsmoment som måste råda mellan privata vinstintressen och vad som kan anses vara det för samhället bästa elimineras, såväl i fråga om prissättning på produkterna som när det gäller produkternas avsättning.

I det till försvarsministern nyligen överlämnade betänkandet »Om upphandling av försvarsmateriel» (SOU 1965: 69) framgår att den statliga insynen och kontrollen inte äger rum utan svårigheter. Betänkandet ger en kritisk granskning över upphandlingsförfarande, kontraktsformer och vinstfilosofi som är rådande.

Ett förstatligande av krigsmaterielindustrien ter sig i dag mer naturligt därför att staten redan är ägare till en betydande del av densamma. Därest staten ges ensamrätten till all produktion på detta område skulle en ekonomisk och teknisk samordning möjliggöras och rationaliseringar kunna vidtas som ur alla synpunkter borde bli gynnsamma för statens finanser och därmed för landets skattebetalare.

Krigsmaterielindustriens lönsamhet, som den bl. a. framgår av AB Bofors och SAAB:s bokslut för de senaste åren, är anmärkningsvärt hög. Bland en allt starkare opinion förefinnes den uppfattningen, att enskilda inte skall tillåtas skörda ekonomisk vinst på den omständigheten att vårt land tvingas anslå betydande summor till försvarsändamål. Denna opinion är så mycket mer förståelig som övriga försvarsuppgifter, beredskapsinkallelser etc. för det stora flertalet av dem det gäller är förbundna med betydande ekonomiska uppoffringar.

I detta sammanhang kan också nämnas att krav rests av exempelvis arbetarna vid AB Bofors Nobelkrut då de i en motion till en av sina förbunds-kongresser framhåller: »Vi är också av den åsikten att även landets krigs-

industri borde förstatligas.» Förbundsstyrelsen i De förenade förbunden uttalade vid denna motions behandling att den för sin del helt delade det i motionen framförda kravet att landets krigsindustrier borde överföras i statens ägo och föreslog att kongressen skulle understryka denna synpunkt.

För de privatägda industrier som för närvarande är sysselsatta med krigsmaterielproduktion behövde ett förstatligande av denna produktion inte föranleda några stora omställningssvårigheter, därest överförandet skedde successivt. Detta antagande är så mycket mer sannolikt som nuvarande privata krigsmaterielindustri även har omfattande civil produktion och dessutom under flera år haft svårigheter med anskaffande av tillräcklig arbetskraft.

I ett utrikespolitiskt läge som det nuvarande, då från olika länder stora ansträngningar göres för att åstadkomma nedrustning och bättre relationer mellan staterna, skulle krigsindustriens undandragande från de privata intressena bli ett tillskott för ytterligare befästande av det svenska folkets fredssträvanden.

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslår att en utredning tillsättes i syfte att framlägga förslag om överförande av privatägd krigsmaterielproduktion i statlig ägo.

Stockholm i januari 1966

Axel Jansson

Gustav Lorentzon

Helmer Holmberg

Sven Hector

C.-H. Hermansson

Erik Karlsson